

Alzo Sprak de professor in 1979

(gepubliceerd in De Morgen 26/1/2011)

Door Filip Buekens

De deining rond de zaak Versteylen heeft nogmaals duidelijk gemaakt hoe opvattingen over seksualiteitsbeleving verschoven zijn sinds de wonderlijke jaren zeventig. Bij ouderen moeten de volgende citaten het geheugen opfrissen, voor jongeren zullen ze een eye-opener zijn:

“De gewone pedofielen zijn geen boosdoeners. Ze hebben een seksuele gerichtheid waar ze niet om gevraagd hebben en al kan men (voorlopig wellicht) een aantal van hun daden onaanvaardbaar achten, zij zijn medemensen die veel meer nood hebben aan ons begrip, dan aan brute ongenueanceerde afwijzing.” Deze uitspraak komt niet van een iemand die nu pleit voor enige bezinning en nuancering in een tijd waarin, zoals Jan Leyers onlangs opmerkte, ‘de geur van brandstapels’ speurbaar is. Zij werd geformuleerd in 1979 naar aanleiding van een toneelstuk ‘Snoepjes’, dat pedofilie ter sprake bracht en waarvan een opvoering in Gent in eerste instantie verboden werd.

Verder luidt het: “Vergeleken met het eerder beperkt belang van het ‘vergriep’ (pedofilie, in zijn gematigde vorm) is de publieke afkeuring en ook de strafrechterlijke beteugeling – zelfs als ze gewenst kan zijn – in elk geval mateloos overtrokken.” Hoewel de auteur terecht opmerkt dat wetenschappelijk onderzoek (toen) onvoldoende materiaal opleverde om “normen te stellen binnen dewelke bepaalde types van pedofilie zowel moreel als strafrechterlijk vrijuit zouden gaan”, sluit hij “die mogelijkheid niet uit.” Natuurlijk wijst hij extreme praktijken als anale penetratie bij minderjarigen af, maar dat is, zo stelt hij verder, “bij de ‘normale’ pedofiel uiterst zeldzaam of zelfs onbestaande.” Pedofielen “zijn zich doorgaans van geen kwaad bewust”, en er zijn geen “decisieve bewijzen voor blijvende schade bij het kind”, “hoewel dat (opnieuw) verder onderzoek vereist.” Een “definitieve stellingname” op grond van wetenschappelijk onderzoek “is vooralsnog onmogelijk”. Ook nu zijn we daar nog altijd niet uit en het wetenschappelijke debat blijft, onvermijdelijk, zeer controversieel, voeg ik er meteen aan toe. Vreemd toch: we weten niet veel, maar we moesten het toch al tolereren.

Aan het woord is Etienne Vermeersch in een opiniestuk dat verscheen op 9 december 1979 in De Morgen. Het past perfect in de tolerante sfeer die toen heerste en moet ongetwijfeld in het kader van een breder debat – verwerping van de als preuts bevonden officiële standpunten van de kerk en een belangrijk segment van de officiële vrijzinnigheid -- gelezen worden. Hoewel zijn stellingname interessante observaties bevat, heeft hij ze, voor zover ik heb kunnen nagaan, de jongste maanden niet publiekelijk herhaald, wellicht omdat zijn visie nu als volstrekt immoreel zal worden bevonden. Zo ziet hij niet meteen graten in de mogelijkheid dat een pedofiel “zich zou laten masturberen” door een kind. Als een lid van de parlementaire Commissie Kindermisbruik dit nu zou beweren, is zijn of haar politiek lot meteen bezegeld.

Vermeersch' morele uitgangspunten volgen uit een controversiële morele theorie die filosofen hedonistisch utilisme noemen. Om ze goed te begrijpen en niet te verdraaien, citeer ik ze in extenso (en ik laat de strafrechtelijke consequenties die Vermeersch ook formuleert, nog even buiten beschouwing):

“a) Ik keur alle handelingen goed die tot gevolg hebben dat ellende en pijn van mezelf en van mijn medemensen worden verminderd, of de vreugde en de genieting bevordert; ik vind die daden immoreel die het geluk verminderen of het lijden groter maken.

b) Het kan gebeuren dat een handeling voor de ene vreugde bijbrengt en een ander nadeel berokkent; in dit geval geniet het de voorkeur aan de eigen genieting te verzaken, eerder dan de pijn van de ander te verhogen.

c) Het feit dat men daden afkeurt, moet niet noodzakelijk leiden tot afschuw voor de dader; wraakzucht en haat kunnen in enkele gevallen hoogstens als begrijpelijke reacties op immorele daden worden beschouwd; ze zijn niet iets waarop men fier moet zijn.”

Verder schrijft hij:

“Nu volgen twee typische linkse stellingen: d) Bovenvermelde houdingen hebben betrekking op alle mensen, zonder onderscheid van ras of klasse, zelfs op misdadigers.

e) De beslissing of daden gunstig of ongunstig zijn voor het menselijk geluk, mag niet op basis van traditie of intuïtie gebeuren, maar moet het resultaat zijn van rigoureuze wetenschappelijke bewijsvoering; vooral indien men mensen wenst te veroordelen of te straffen. Dit wat de moraal betreft.”

Dit utilistisch denken deugt niet. Zelfs indien een kind geen pijn of plezier zou ervaren, heeft de pedofiel dan nog steeds het recht om het kind als instrument te gebruiken ter verhoging van het eigen zinnelijk genot? En het kan niet juist zijn dat kennis van wat gunstig of ongunstig zijn voor menselijk geluk alleen op ‘rigoureuze wetenschappelijke bewijsvoering’ kan steunen. Hoe valt pijn en genot te meten (een punt dat Vermeersch ook impliciet erkent)? En uit wat het geval is, volgt nooit op zich wat behoort het geval te zijn of wat toegelaten is. Dat is bv. ook de reden waarom ernstige Darwinianen weigeren om uit ontdekkingen in de evolutionaire sfeer morele conclusies af te leiden (een vergissing die bv. racisten vaak hebben gemaakt.) Zo zijn ook onze opvattingen over homoseksualiteit juist niet op wetenschappelijke maar op morele overwegingen en verschuivende gevoeligheden sterk (en ten goede) gewijzigd. Wetenschap kan wel degelijk een common sense gedachte als een vooroordeel ontmaskeren, maar kan zelf niet zeggen wat het morele alternatief moet zijn. Tenslotte: een praktijk kan geen (directe) schade berokkenen en toch moreel verwerpelijk zijn, bv. omdat er asymmetrische machtsrelaties aan te pas komen, en het is maar de vraag in welke pedofiele relatie dat niet het geval is. Maar zulke manifeste, intuïtieve en traditionele inzichten mogen volgens Vermeersch in 1979 juist niet meetellen. Zijn utilisme maken ze zondermeer irrelevant.

Taboes toen en nu

Maar zelfs indien je Vermeersch volgt in zijn merkwaardig betoog, is een vergelijking van wat toen gezegd werd, en wat nu aan de hand is, bijzonder intrigerend. Ten eerste: alles wat toen

als ouderwets werd afgeschreven en op grond van wetenschap minstens betwijfeld moesten worden, vormt nu de kern van het ‘politiek correcte’ standpunt. Wraakzucht en haat zijn, zoals Vermeersch zegt, “niet iets waarover men fier moet zijn”, maar dat is toch precies wat nu aan de orde is? (Een Vlaams politicus wilde Vangheluwe castreren en een SPA-politica vond zelfs zijn verbanning naar Afrika nog niet erg genoeg.) Wat Vermeersch de ‘linkse’ houding noemt is dus zeker niet automatisch met een antitraditionele reflex verbonden. Nu moeten verjaringstermijnen vervallen, chemische castratie voor recidivisten wordt een reële optie, etc. Het vergeldingsdenken – totaal in strijd met de utilistische beheersbaarheidsmoraal die Vermeersch verdedigt – beheerst het publieke discours. Het is jammer dat Vermeersch op dit punt zijn standpunt niet herhaalt.

Ten tweede: een morele theorie, in dit geval een hedonistisch-utilistische kijk op pedofilie, blijkt in elk geval veel minder in staat de tradities en intuïties aan te tasten dan oorspronkelijke gedacht werd. Het opiniestuk van Vermeersch was toen, niet anders dan nu, zondermeer controversieel (vandaar dat velen nu verbaasd zullen zijn over wat hij toen schreef). Vreemd genoeg was de stelling die Vermeersch zelf verdedigt – afstand nemen van hysterische reacties – ook impliciet in de conservatieve kerk aanwezig, waar het zich vertaalde als hypocrisie. De paradox is dat diegenen die nu alles boven water willen krijgen, in die hypocrisie nu het grootste verwijt zien, maar teruggrijpen naar attitudes die Vermeersch zelf afwijst. Immers: “Vergeleken met het eerder beperkt belang van het “vergrijp” is de publieke afkeuring en ook de strafrechtelijke beteugeling – zelfs als ze gewenst kan zijn – in elk geval mateloos overtrokken”, schrijft hij.

Ten derde: toen als nu was de kerk de facto het doelwit: toen, omdat ze het boegbeeld was van de te verwerpen traditie, nu omdat ze op grond van waarden die Vermeersch zelf ‘traditioneel’ en ‘onwetenschappelijk’ noemt, zelf aangevallen wordt. Mag het vermoeden geopperd worden dat de echte bron van rancune dus elders lag en ligt? Het zou kunnen verklaren waarom Vermeersch zelf zijn eigen standpunt verloochent wanneer hij recent uithaalt tegen pedofiele religieuzen. (Hij kan zich niet verschuilen achter het standpunt dat zij uitzonderingen zijn, want dat zou onder andere ingaan tegen punt (d), zie hierboven.)

Ten vierde: Het standpunt van Vermeersch is ook belangwekkend voor slachtoffers. Bij dit alles mag men immers niet vergeten dat zich een complex fenomeen voordoet waarmee veel psychiaters vertrouwd zijn: mensen met psychische problemen zijn geneigd zich te conformeren aan populaire traumabeelden. De terugkeer van de harde houding tegen pedofilie, gecombineerd met de voortdurend herhaalde bewering dat kinderen er blijvende schade aan overhouden – een punt dat Vermeersch in zijn analyse expliciet betwist -- maakt dat wie ooit bij pedofiele handelingen betrokken werd, zich nu aan een traumabeeld aanpast en plots ‘ontdekt’ dat hij/zij ‘slachtoffer’ is. Ook deze conclusie, die perfect in het lijn van Vermeersch’ betoog ligt, zal nu hard aankomen. Als Vermeersch gelijk heeft (en let op de ‘als’!), leidt slechts een minderheid van de pedofiele seksuele handelingen tot blijvende schade.

“Pleiten voor een wetswijziging of minstens voor een begrijpende rechtspraak is dus dringend nodig,” besluit Vermeersch. Hij lijkt me dus, op grond van zijn stellingen en conclusies, de perfecte getuige à décharge te zijn voor de honderden pedofielen die binnenkort op grond van

een moraal die in traditie en intuïtie berust en niet op rigoureuze wetenschappelijke bewijsvoering steunt, voor hun rechters zullen moeten verschijnen. Het waren andere tijden.